

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **“МЕТОДИКА АУДІОСТИМУЛЯЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ
ГАРНІТУРИ FORBRAIN ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО
КОНТРОЛЮ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З
СИНДРОМОМ ДАУНА”**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorLs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Логопедія.

Гнатик Тетяна Володимирівна

Керівник:
Ткач О.М., кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Рецензент:
Опалюк О.М., кандидат педагогічних наук,
доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З СИНДРОМОМ ДАУНА.....	8
1.1. Психічний розвиток дітей з синдромом Дауна.....	8
1.2. Етапи формування мовленнєвої діяльності у дітей з синдромом Дауна.....	29
1.3. Особливості розвитку фонематичного контролю як фонологічної складової мовлення.....	41
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ КОМПОНЕНТІВ ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ У ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА.....	50
2.1. Методика вивчення рівня сформованості компонентів фонематичного слуху у дітей старшого шкільного віку.....	50
2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	80
РОЗДІЛ III. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ У ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА З ДОПОМОГОЮ ГАРНІТУРИ Forbrain.....	96
3.1. Аудіостимуляція з допомогою гарнітури Forbrain як один з підходів до формування фонематичного контролю у дітей з синдромом Дауна.....	104
3.2. Зміст та напрямки корекційної роботи з формування фонематичного контролю.....	104
ВИСНОВКИ.....	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	113
ДОДАТКИ.....	120

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Вже багато років залишається актуальним пошук відповідей на конкретні запитання педагогів і батьків, щодо навчання та виховання дітей з Синдромом Дауна. Активно обговорюється їх здатність до освоєння академічних знань, можливості отримання професійної освіти, працевлаштування та самостійного проживання. Синдром Дауна – один з найпоширеніших хромосомних розладів, що легко розпізнається і який характеризується порушеннями розумового розвитку. Синдром спричинюється хромосомними розладами: внаслідок порушення в розвитку клітини, в ній нараховується 47 (замість 46 хромосом – як це буває при нормальному розвитку). Ця додаткова хромосома змінює перебіг розвитку організму і, зокрема, мозку. У більшості випадків Синдром Дауна діагностують під час хромосомного аналізу, одразу після народження. Дослідження багатьох авторів вказують на те, що у переважної більшості, будова мозку дітей з Синдромом Дауна має ознаки незрілості та асиметричного розвитку обумовлені анатомофізичними та неврологічними факторами, що призводить до того що у 95% таких дітей відмічаються проблеми з артикуляцією та формуванням фонематичної сторони мовлення. Вони проявляються у різному вигляді і обумовлюють не лише виникнення порушень вимови фонем, але й труднощі розвитку фонематичного контролю та фонематичного аналізу і синтезу. Крім того не рідкі випадки зниження слуху. Раніше вважалося, що це притаманне Синдрому Дауна і тому не виправляється. Зараз доведено, що логопедичні проблеми, за умови початку корекційної роботи у ранньому віці, гарно піддаються виправленню, а використання новітніх розробок в цій галузі, таких як, аудіостимуляції за допомогою гарнітури Forbrain яка дає змогу підвищити результативність корекційної логопедичної роботи вразі. Адже чітка, грамотна та осмислена мові є запорукою успішного навчання, соціалізації і самореалізації людини у житті. І люди з Синдромом Дауна не виняток. Сучасний підхід до формування мовлення дітей з Синдромом Дауна базується на особливостях їх психомоторного профілю, що передбачає комплексний підхід, урахування сильних та слабких сторін їхнього розвитку. До сильних сторін розвитку відносять гарне зорове

сприйняття та зорову пам'ять, високі імітаційні можливості, чутливість до тактильно-рухової стимуляції, а до слабких знижене слухове сприймання, слабкість таких психічних пізнавальних процесів, як пам'ять, мислення, увага, уява, саморегуляція та контроль. Отже, якщо посилено розвивати слабші сторони та використовувати сильніші одночасно, то можна наблизитися до збалансованого розвитку, налагодити гармонійну взаємодію всіх компонентів психічної діяльності та розвитку дитини, що в свою чергу забезпечить високі результати корекційної логопедичної роботи. Діти з Синдромом Дауна можуть мати порушення мовлення різні за своїм походженням, але у переважній більшості мають місце порушення фонематичної сторони мовлення. Тому використання класичних методик в поєднанні з методикою аудіостимуляції за допомогою гарнітури Forbrain допоможе швидше та якісніше розвинути такі процеси, як: фонематичний слух, фонематична уява та фонематичний контроль зокрема.

В даному дослідженні розглянуто, як саме можна використовувати дану методику у практичній роботі логопеда, для того, щоб покращити розвиток фонематичних процесів та зокрема фонематичного контролю. Сама методика являється достатньо новою та достойна того, щоб на неї звернули увагу спеціалісти та батьки. Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямків дослідження, безпосередній організації і здійсненні дослідження, виконанні основного обсягу теоретичної та практичної роботи, аналізі та інтерпретації отриманих результатів. Дані дослідження можуть застосовуватись в освітніх центрах, на курсах і семінарах підвищення кваліфікації, при розробці нових чи вдосконаленні існуючих програм корекційної роботи логопеда з дітьми з Синдромом Дауна старшого шкільного віку, які мають порушення фонематичного боку мовлення. Практичні прийоми можуть використовуватись у роботі як педагогів, так і батьків дитини, для закріплення досягнутих результатів.

Мета дослідження – виявити вплив методики аудіостимуляції за допомогою гарнітури Forbrain на формування фонематичного контролю у дітей старшого шкільного віку з Синдромом Дауна.

Відповідно до мети дослідження було визначено **завдання**: 1. За науковими джерелами визначити, як саме метод аудіостимуляції за допомогою гарнітури Forbrain впливає на розвиток фонематичних процесів та зокрема фонематичного контролю, ознайомитися з переліком закладів на Україні, які спеціалізуються на використанні даного методу; 2. Провести дослідження з застосуванням даної методики під час корекційної роботи з логопедом на учнях старшого шкільного віку з Синдромом Дауна; 3. Зробити аналіз результатів проведеного дослідження, розробити висновки щодо ефективності застосування даної методики, надати рекомендації щодо впровадження методу в роботі спеціалістів та батьків.

Об'єкт дослідження - вплив методики аудіостимуляції за допомогою гарнітури Forbrain на формування фонематичного контролю у дітей старшого шкільного віку з Синдромом Дауна.

Предмет дослідження - фонематичний контроль у дітей старшого шкільного віку з Синдромом Дауна.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: дослідженням проблем людей з синдромом Дауна науковців: Д. Л. Даун (вперше охарактеризував цей синдром як окрему форму психічного розладу), Д. Лежен (виявив, що синдром Дауна виникає через наявність додаткової хромосоми; активно відстоював необхідність поваги людської гідності людей з синдромом Дауна і турботи про них), Р. Турпін вивчав монголізм (так раніше називався синдром Дауна), Т.П. Медведева описала розвиток пізнавальної діяльності дітей з синдромом Дауна, С. Бакли (більше 30 років активно займається дослідженнями в області синдрому Дауна), Д. Патерсон (дослідження механізмів впливу генів зайвої хромосоми на розвиток людей з синдромом Дауна), А.Ю. Асанов (пренатальна діагностика хромосомних аномалій плоду, методи пренатальної діагностики синдрому Дауна), С. Кур'янов (президент Всеукраїнської благодійної організації «Даун Синдром»), Т. Кірилейза (займається реабілітацією дітей-інвалідів, розробляє комплексні психокорекційні заняття, займається корекційною роботою з дітьми з особливими потребами, працює з дітьми з синдромом Дауна у дитячому центрі

«Азбука» у Херсоні) та інші. На теренах України діє досить багато пілотних навчально-виховних програм, метою яких є розробка та апробація спеціальних методик навчання та розвитку дітей і молоді з Синдромом Дауна, активно використовуються й новітні методику стимуляції діяльності підкірки та кори головного мозку, як основного регулятора організації, розвитку та функціонування психічних процесів людини. До таких процесів, за вченням Л.С.Виготського, відносять форми та види пізнавальних процесів, притаманні людині. А саме довільні та опосередковані форми сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення, а також найважливіше надбання в еволюції людини - це мова.

Забезпечення достовірності положень і висновків, розв'язання окреслених завдань зумовило **використання комплексу взаємопов'язаних методів дослідження**. *Теоретичні методи*: методи аналізу і синтезу обрано для вивчення категорій «фонематичне сприймання» і «мовлення»; порівняння і систематизація – для аналізу педагогічної та психологічної літератури з проблеми дослідження, визначення теоретичних засад і основних підходів до формування фонематичного контролю, як вторинного порушення у дітей із порушенням інтелекту; дедуктивний – для системного опису досліджуваного явища; індуктивний – для встановлення закономірностей, систематизації на основі результатів емпіричного дослідження; логіко-семантичний – для поглиблення понятійного апарату, виокремлення компонентів в структурі комунікативного потенціалу, особливостей їх формування в онтогенезі та дизонтогенезі у дітей з Синдромом Дауна, які мають порушення інтелекту. *Емпіричні методи*: було використано діагностичний комплекс, що дав змогу визначити стан сформованості фонематичного контролю у дітей з ЗНМ.

Експериментальна база: Альтернативний простір розвитку «Сонечко», створений на базі ГО «Вінниця ДАУН СИНДРОМ», м.Вінниця, вул.Матроса Кішки 10а.

Експериментальна вибірка: У дослідженні брали участь 6 дітей старшого шкільної віку з Синдромом Дауна. Дослідження проводилося з лютого по січень 2022року.

Наукова новизна – в даному дослідженні розглянуто, як саме можна використовувати дану методику у практичній роботі логопеда, для того, щоб покращити розвиток фонематичних процесів та зокрема фонематичного контролю. Сама методика являється достатньо новою та достойна того, щоб на неї звернули увагу спеціалісти та батьки. Особистий внесок здобувача полягає у визначенні напрямків дослідження, безпосередній організації і здійсненні дослідження, виконанні основного обсягу теоретичної та практичної роботи, аналізі та інтерпретації отриманих результатів.

Теоретичне значення - здійснено аналіз самої методики та зроблено висновки щодо ефективності її використання, тому дане дослідження може використовуватись при розробці нових чи вдосконаленні існуючих навчальних корекційних програм, як елемент доповнення до роботи логопеда.

Практична цінність - Дані дослідження можуть застосовуватись в освітніх центрах, на курсах і семінарах підвищення кваліфікації, при розробці нових чи вдосконаленні існуючих програм корекційної роботи логопеда з дітьми з Синдромом Дауна старшого шкільного віку, які мають порушення фонематичного боку мовлення. Практичні прийоми можуть використовуватись у роботі як педагогів, так і батьків дитини, для закріплення досягнутих результатів.

Результати наукового дослідження були представлені на науковій конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів за підсумками науково-дослідницької роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, надруковано статтю «Методика формування фонематичного контролю за допомогою гарнітури Forbrain». Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. Н.С. Гаврилової. – Вип. 12 / Кам'янець-Подільський: Видавець Гнатик Т.В., 2021. – 282 с. – С. 77-81.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

В теоретичній частині цієї роботи було теоретичні основи вторинного ЗНМ, як мовленнєвого порушення у дітей з Синдромом Дауна в логопедії. Проведено аналіз психолого-педагогічної літератури з даної проблеми довів, що У даної категорії дітей можуть виникати труднощі в процесі формування сприймання, пам'яті, мислення, уваги, уяви. Неповноцінна мовленнєва діяльність накладає відбиток на формування в дітей сенсорної, інтелектуальної, афективно-вольової сфери. Слабкість умовно-рефлекторної діяльності, повільне формування диференціацій, нестійкість пам'яті утруднюють включення цих дітей в колективні ігри.

Формування фонематичних процесів у людини відбувається поступово та включає в себе розвиток таких компонентів, як: фонематичне сприймання на перцептивному рівні; фонематичну увагу та пам'ять; навички слухового контролю; фонематичне уявлення; операції ймовірного прогнозування на фонологічному рівні. У дітей процес розвитку фонематичних процесів в цілому, дуже сильно стимулює функція уваги, як один із вищих психічних процесів, та зокрема функція фонематичної уваги, розвиток якої забезпечує не лише активність засвоєння інформації про фонемі, але й формування функції контролю за їхньою вимовою. Вищим показником розвитку уваги є формування у дітей здатності контролювати вимову фонем ізольовано і у словах. Таким чином сформований механізм функціонування фонематичної уваги та контролю забезпечує удосконалення у дітей, як словника так і граматичної системи мовлення. Одним з індикаторів рівня розвитку фонематичного контролю є здатність і готовність дитини усвідомити помилки, яких вона або інша людина допускається в мовленні, а також бажання до їх виправлення.

У сучасній логопедії спеціалісти почали широко використовувати інноваційні немедикаментозні методи стимуляції мозкової активності дитини, апаратні методики та програми до них, що дає змогу, у поєднанні з класичними методами корекційної педагогіки, досягти кращих результатів за більш короткий термін роботи. Однією з таких являється методика аудіостимуляції за допомогою

гарнітури Forbrain, яка була розроблена на основі методу ТОМАТІС. Основна її роль у тому, що вона вчить мозок навчатися, сприймати інформацію та диференціювати звуки й відсіювати непотрібну інформацію, також фільтр у гарнітурі підсилює звуки високих частот і одночасно зменшує кількість низьких частот, оскільки саме високі частоти грають стимулюючу роль для кори головного мозку, що допомагає дитині розвивати навички слухової уваги та слухового контролю, адже доволі часто діти охоплюють всі звуки і вони не можуть визначити, що важливо, а що можна упустити. Правильний розвиток фонематичного слуху і фонематичного сприйняття лежить в основі безпомилкового засвоєння письма і читання в процесі шкільного навчання. Сприйняття і відтворення звуків - два взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесу. Для правильного вимовляння звуків необхідно вміти розрізнати їх.

У процесі слухання основну роль грає процес обробки слухової інформації, що в кінцевому рахунку, дає нам можливість розвивати когнітивні навички і вчитися. По суті, чує наш мозок, а не вуха. Вуха вловлюють і посиляють «необроблену» інформацію для подальшого аналізу. Якщо все в порядку, то слухові центри мозку виробляють розшифровку. Рівень інтерпретації надходить в мозок інформації залежить від рівня навичок слуховий обробки. У віці до 3-х років мозок є найбільш чутливим для розвитку мовних навичок. У цей період в мовленнєвих центрах мозку відображається інформація, яка складається з різних звуків і слів.

На база альтернативного простору розвитку «Сонечко» (м.Вінниця, вул.Матроса Кішки 10а), було підібрано групу дітей старшого шкільного віку (12-16 років) з вторинним ЗНМ, які мають Синдром Дауна та навчаються при різних шкільних навчальних закладах за рекомендаціями у висновках комплексного психолого-педагогічного обстеження у ІРЦ за місцем проживання, у кількості 6 особи, яким було запропоновано виконати серію завдань для обстеження слухового контролю. В результаті перевірки, жодна дитина з групи не впоралася повністю з запропонованими завданнями. Спостерігалось недостатнє розрізнення фонем, труднощі у звуковому та складовому аналізі,

особливо у виділенні окремих звуків. Порушення звуків сягало кількості від 7 до 10 звуків, серед них найбільш порушені звуки шиплячі, свистячі і сонорні, при цьому спостерігаються заміни, спотворення і пропуск даних звуків, як при ізольованому проголошенні, так і в складах, словах і пропозиціях, порушена складова структура слова. Було обґрунтовано та експериментально перевірено методику корекції фонематичних процесів, а зокрема процесу формування фонематичного контролю у дітей старшого дошкільного віку з вторинним ЗНМ за допомогою гарнітури Forbrain і впроваджено її до системи корекційно-розвиткової роботи. Вже під час ходу самого експерименту було помічено, що діти з підгрупи А, які використовували на заняттях гарнітури Forbrain були значно зацікавленіші в роботі, проявляли інтерес та прислухалися до звуків, які були оброблені пристроєм, а також справлялися з завданнями швидше, ніж діти з підгрупи Б. Крім того сама робота з гарнітурою дала дітям сильний мотиваційний поштовх, так як, завдяки моменту успішності, зростало і бажання дитини працювати над виконанням завдань. По завершенню експерименту дітям з обох підгруп, було запропоновано для обстеження слухового контролю, знову виконати серію завдань, ідентичних тим, що діти виконували до початку експерименту. В результаті перевірки, діти з підгрупи А впоралися з завданням краще ніж діти з підгрупи Б, вони почали краще розрізняти фонемі, у них значно рідше виникали труднощі у звуковому та складовому аналізі, особливо у виділенні окремих звуків. Порушення звуків у підгрупі А сягає кількості від 5 до 8 звуків, а у підгрупі Б від 6 до 9. Серед учнів підгрупи А було помічено значне зменшення порушень звуків шиплячих та свистячих. Діти обох підгруп освоїли складову структуру слова, 1, 2 типу за А.К.Марковою. Отже, діти, які використовували метод аудіостимуляції гарнітурою Forbrain під час комплексної логопедичної роботи наблизилися до легкого ступеня вираженості ФФНМ, що свідчить про ефективність та доцільність використання даної методики для роботи з дітьми, які мають Синдром Дауна. Зіставлення результатів дослідження свідчить що, саме методика аудіостимуляції за допомогою гарнітури Forbrain стала дієвим та дуже ефективним методом, для того, щоб дитина правильно обробляла слухову інформацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусичина Л. Є. Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 / Лариса Євгенівна Андрусичина. – К., 2012. – 283 с.
2. Богуславська А. Діти сонця. 21 березня – Всесвітній день людей із синдромом Дауна / Анастасія Богуславська // Україна молода. – 2012. – 21 берез. (№ 42). – С. 2.
3. Боряк О. В. Специфіка формування семіотичної підсистеми мови при дизонтогенезі розвитку (розумовій відсталості) / О. В. Боряк // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. : в 2-х т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015. – Вип. V. – Т. 1. – С. 36–47.
4. Бочелюк В. Й. Психологія прояву комунікативних здібностей дітей з особливими потребами : монографія / В. Й. Бочелюк, Р. А. Ковтун ; Клас. приват. ун-т. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 224 с. – Бібліогр.: С. 178–199. – На прикладі осіб із синдромом Дауна та ЗПР.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
7. Гаврилова Н.С. Обстеження особливостей розвитку фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовлення / Н. С. Гаврилова // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – № 15. – Вип. 19. Корекційна педагогіка та психологія. – С. 57–63.
8. Гаврилова Н. С. Порівняльна характеристика особливостей недорозвитку фонематичних процесів у першокласників з порушеннями мовлення та у розумово відсталих дітей / Н. С. Гаврилова, Г. В. Верхогляд // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. пр. / за ред. В. М.

- Синьова, О. В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2011. – Вип. II. – С. 25–33.
9. Гаврилова Н. С. Порухення фонетичного боку мовлення у дітей [Текст] : [монографія] / Н. С. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. – 200 с.
10. Гаврилова Н. С. Система порушень фонетичною боку мовлення / Н. С. Гаврилова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 27. – С. 37–44.
11. Голуб Н. М. Фактори, що впливають на виникнення труднощів та порушень формування писемного мовлення у молодших школярів / Н. М. Голуб // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : у 2-х ч. / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. – Вип. XX. – Ч. 1. Соціально-педагогічна. – С. 315–324.
12. Данілавічюте Е. А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичок читання / Е. А. Данілавічюте // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. – К.: Актуальна освіта, 2006. – Вип. 3. – С. 119–136.
13. Данілавічюте Е. А. Порухення письма в учнів II-IV класів з дитячим церебральним паралічем та шляхи їх корекції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Еяна Анатоліївна Данілавічюте. – К., 1997. – 239 с.
14. Данілавічюте Е. А. Програмне забезпечення процесу опанування англійської мови учнями 1-4 та 5 класів із тяжкими порушеннями мовлення / Е. А. Данілавічюте // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2014. – №3(71). – С. 30–40.
15. Дегтяренко Т. В. Діагностика та корекція психомоторних порушень у розумово відсталих дітей [Текст] : навч. посіб. / Дегтяренко Т. В., Шевцова Я. В. – Одеса : ВМВ, 2015. – 215 с.

16. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління [Текст] : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 401 с.
17. Дефектологічний словник : навч. посіб. / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. – К. : МП Леся, 2011. – 528 с.
18. Діти із синдромом Дауна: факти, навчання, допомога [Електронний ресурс] : метод. рек. / уклад.: Дерень О., Пруська А., Рибак Ю. – К. : ТОВ «Вид. дім “Плеяди”», 2015. – 24 с. – (Серія «Інклюзивна освіта: крок за кроком»). – Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/ieeditions/269/1/>
19. Дмитрієва І. В. Розвиток зв'язного мовлення в учнів спеціальної школи в процесі засвоєння програмних знань з української мови / І. В. Дмитрієва // Вісник Донбаського державного педагогічного університету Серія: Корекційна педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – Слов'янськ: ДДПУ, 2013. Вип. 1. – С. 55–63.
20. Дмитрієва І. В. Теоретичний аспект проблеми вивчення учнями спеціальної школи лінгвістичних категорій / І. В. Дмитрієва // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 22. – С. 65–69.
21. Заплатна С. М. Історичний аспект вивчення проблеми загального недорозвинення мовлення у дітей / С. М. Заплатна // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. : спец. випуск. – К. : Актуальна освіта, 2006. – С. 19–30.
22. Засенко В. В. Освіта осіб з особливими потребами в Україні: здобутки і проблеми / В. В. Засенко // Освіта для сучасності = Edukacja dla wsp łczesno ci : зб. наук. пр. : у 2 т. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Комітет пед. наук Пол. акад. наук, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України [та ін.]. – Київ, 2015. – Т. 2. – С. 140–148.
23. Кичка А. С. Методика навчання дітей з синдромом Дауна за програмою Сью Баклі / А. С. Кичка, В. В. Тарасова // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 2. – С. 8–9.

- 24.Ковтонюк О. Синдром Дауна як тест на IQ суспільства. І знову про інклюзивну освіту, можливості дітей із СД і їхні перспективи в соціумі / О. Ковтонюк // Освіта України. – 2012. – 12 листоп. (№ 46). – С. 12.
- 25.Ковтун Р. А. Особливості розвитку процесів спілкування в дітей 6–11 років з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / Р. А. Ковтун // Вісн. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Психологія. – 2012. – Вип. 43 (1). – С. 97–103. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2012_43\(1\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2012_43(1)__16)
- 26.Ковтун Р. А. Особливості розвитку уявлень про внутрішній та оточуючий світ у дітей 6–11 років із синдромом Дауна [Електронний ресурс] / Р. А. Ковтун // Теорія і практика сучасної психології. – 2016. – № 2. – С. 108–112. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2016_2_20
- 27.Ковтун Р. А. Принципи корекційно-розвиваючої роботи з дітьми з особливими освітніми потребами [із синдромом Дауна] / Р. А. Ковтун // Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення : тези доп. [Всеукр. наук.-практ. конф., 20 квіт. 2012 р. / члени редкол.: Огаренко В. М. та ін.] ; Клас. приват. ун-т. – Запоріжжя : [КПУ], 2012. – С. 181–182.
- 28.Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посіб / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М. К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – 256 с.
- 29.Лобарчук О. Як живе, діти Сонця? Що потрібно, аби в Україні народжені з синдромом Дауна почувалися комфортно / Ольга Лобарчук // Уряд. кур'єр. – 2013. – 20 лют. (№ 34). – С. 20.
- 30.Логопедія / [Шеремет М. К., Тарасун В. В., Конопляста С. Ю. та ін.] : за ред. М. К. Шеремет. – [друге вид., перер. і доп.] – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 776 с.
- 31.Максимовська В. М. Теорії походження синдрому Дауна [Електронний ресурс] / В. М. Максимовська // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2012. – Вип. 21. – С. 164–167. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2012_21_44

- 32.Малярчук А. Я. Обстеження мовлення дітей : дидактичний матеріал / Малярчук А. Я. – К. : Літера ЛТД, 2003. – 104 с.
- 33.Малярчук А. Я. Розвиток усного та писемного мовлення молодших школярів / А. Я. Малярчук. – К. : Літера ЛТД, 2008. – 336 с.
- 34.Міненко А. В. Роль батьківської сім'ї у формуванні поведінкової саморегуляції дитини з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. В. Міненко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : зб. наук. пр. / НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – Кіровоград, 2014. – Вип. 5. – С. 140–148. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ооор_2014_5_18
- 35.Мельніченко Т. В. До питання визначення стану сформованості фонологічних знань в учнів 5-6 класів з ТПМ / Т. В. Мельніченко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2012. – Вип. 3, ч. 2. – С. 155–163.
- 36.Мельніченко Т. В. Значення фонологічного компоненту мовлення для засвоєння знань з рідної мови учнями з ТПМ / Т. В. Мельніченко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2011. – Вип. 2. – С. 123–130.
- 37.Мельніченко Т. В. Лінгвістична сутність поняття «фонема» у контексті логопедичних досліджень / Т. В. Мельніченко // Актуальна освіта : український логопедичний вісник : зб. наук. пр. – К. : [б. в.], 2012. – Вип. 3. – С. 44–48.
- 38.Мельніченко Т. В. Методика діагностики стану сформованості фонологічних знань у школярів 5-6 класів з тяжкими мовленнєвими розладами / Т. В. Мельніченко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. – 2013. – Вип. 4, ч. 2. – С. 258–267.
- 39.Мельніченко Т. В. Напрями методики формування фонологічного компоненту мовлення у школярів із тяжкими мовленнєвими розладами / Т. В. Мельніченко // Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії : матеріали Міжнар. конгресу зі спеціальної, психології та

- реабілітації, (м. Вінниця, 27–28 жовтня 2016 р.). – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 233–235.
40. Мілевська О. П. Вивчення фонетичних умінь у молодших школярів із ЗНМ / О. П. Мілевська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – № 27. – С. 130–135.
41. Нагорна О. Діти з особливими потребами. «Сонячні діти». Співпраця з батьками / Ольга Нагорна // Поч. освіта. – 2012. – № 47. – С. 2–8.
42. Нечипоренко Н. «Діти сонця» можуть багато сказати, але їх треба цього навчити : [досвід роботи Сум. обл. центра соц. реабілітації дітей-інвалідів з малюками із синдромом Дауна, за програмою «Дивись і вчись. Мова та читання»] / Н. Нечипоренко // Дефектолог. – 2014. – № 3. – С. 5–8.
43. Павлюченко О. М. Вирішення освітніх проблем в учнів з обмеженими можливостями [Електронний ресурс] : [із синдромом Дауна] / О. М. Павлюченко // Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва) : практ.-метод. посіб. / Упр. освіти Дніпров. райдержадмін. в м. Києві, Район. наук.-метод. центр ; Всеукр. фонд «Крок за кроком» ; [упоряд. Сидоренко Н. А.]. – К. : РНМЦ Дніпров. р-ну, 2015. – С. 19–23. – Режим доступу: http://nmcio.ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/Osoblivi_ditu_Posibnuk_2015.pdf
44. Пахомова Н. Г. Особливості розвитку моторних функцій у дітей з тяжкими порушеннями мовлення / Н. Г. Пахомова // Наук.-практ. журнал «Корекційна педагогіка. Вісник Української асоціації корекційних педагогів». – 2009. – № 1. – С. 19–25.
45. Пахомова Н. Г. Проблема формування мовної особистості в загальній та спеціальній педагогіці / Н. Г. Пахомова // Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки» : зб. наук. Праць. – Полтава, 2008. – Вип. 3 (61). – С. 209–213.
46. Пахомова Н. Г. Спеціальна педагогіка з історією [Текст] : навч. посіб. для студ. спец. 6.010100 – «Корекційна освіта» / Пахомова Н. Г. ; Полтав. нац.

пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – 2-ге вид., випр., перероб. – Полтава : АСМІ, 2012. – 279 с.

47. Пахомова Н. Г. Спеціальна психологія [Текст] : навч. посіб. для студентів спец. 6.010105 – «Корекційна освіта» / Пахомова Н. Г., Кононова М. М. ; Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава : АСМІ, 2015. – 359 с.
48. Пішак В. П. Хвороба Дауна: новий підхід до старої проблеми (21 березня – всесвітній день людини із синдромом Дауна) [Електронний ресурс] / В. П. Пішак, О. І. Захарчук, М. І. Кривчанська // Інтегративна антропологія. – 2013. – № 1. – С. 25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ia_2013_1_5
49. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу / Ю. В. Рібцун // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія: зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 22. – С. 219–222.
50. Савицький А. М. До проблеми розвитку мовлення дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Логопедія. – 2012. – № 2. – С. 77–81. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2012_2_20
51. Савицький А. М. Індивідуалізоване навчання дітей з синдромом Дауна в рамках корекційно-педагогічної інноватики [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2015. – Вип. 29. – С. 88–95. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2015_29_18
52. Савицький А. М. Методичні підходи в організації індивідуалізованого навчання дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. зап. Бердян. держ. пед. ун-ту. Серія: Пед. науки. – 2015. – Вип. 1. – С. 228–234. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_1_40

53. Савицький А. М. Методологія індивідуалізації навчання дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. Савицький // Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności : зб. наук. пр. : у 2 т. / МОН України, НАПН України ; НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Ком. пед. наук Пол. акад. наук ; Наук. т-во «Польща–Україна» ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України ; Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи ; редкол.: В. Г. Кремень (голова) [та ін.]. – К., 2015. – Т. 2. – С. 200–206. – Режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/8261/1/2_Tom_Forum.pdf
54. Савицький А. М. Морфологічні основи індивідуалізації навчання дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 24. – С. 203–208. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_24_46
55. Савицький А. М. Напрями формування та корекції мовлення у дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Логопедія. – 2013. – № 3. – С. 75–79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/logoped_2013_3_16
56. Савицький А. М. Нейропсихологічні та нейрофізіологічні аспекти навчання дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. зап. Бердян. держ. пед. ун-ту. Серія: Пед. науки. – 2014. – Вип. 3. – С. 248–254. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2014_3_43
57. Савицький А. М. Основи використання наочності у процесі індивідуалізованого навчання дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 202–209. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_26_44
58. Савицький А. М. Особливості використання засобів альтернативної комунікації в процесі розвитку мовлення дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. часоп. НПУ ім. М. П.

- Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 27. – С. 179–183. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_27_39
59. Савицький А. М. Особливості просторового орієнтування дітей молодшого шкільного віку з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Актуальні питання корекційної освіти : зб. наук. пр. / МОН України, НПУ ім. М. П. Драгоманова ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2014. – Вип. 4. – С. 303–313. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2014_4_36
60. Савицький А. М. Психолого-педагогічні аспекти організації індивідуалізованого навчання дітей з синдромом Дауна в умовах інклюзивної освіти [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2014. – Вип. 28. – С. 203–209. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_28_44
61. Савицький А. М. Психомоторна готовність до шкільного навчання дітей з синдромом Дауна [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Наук. часоп. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19, Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 209–212. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_64
62. Савицький А. М. Психомоторна діагностика стану функціональної готовності дітей з синдромом Дауна до шкільного навчання [Електронний ресурс] / А. М. Савицький // Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (3). – С. 263–270. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znrkp_sp_2013_23\(3\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znrkp_sp_2013_23(3)_34)
63. Савченко В. Чи є майбутнє в дітей із синдромом Дауна в Україні? / В. Савченко // Дзеркало тижня. – 2013. – 27 черв. (№ 24). – С. 13.
64. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей / Савченко М. А. – 3-є вид., доп. – Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2007. – 160 с.

65. Савченко М. А. Оволодіння аналізом звукового складу слова учнями з вадами вимови 2-4 класів допоміжної школи / М. А. Савченко // Питання дефектології. – 1971. – № 6. – С. 77–85.
66. Тарасенко Н. В. Сонячна дитина / Н. В. Тарасенко // Дитина з особливими потребами. – 2016. – № 4. – С. 26.
67. Ковтун Р. А. Психологічні особливості проявів комунікативних здібностей дітей 6-11 років з синдромом Дауна : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08 Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. О., 2011. 16 с.
68. Мілевська О. П. До проблеми розвитку комунікативних умінь у молодших дошкільників із синдромом Дауна. Вісн. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Корекц. педагогіка і психологія. 2011; Вип. 3. С. 127–133.
69. Міненко А. Особливості формування комунікативної функції саморегуляції особистості дітей дошкільного віку з синдромом Дауна. Особлива дитина: навчання і виховання. 2014. № 4. С. 62–67.
70. Мозолюк-Коновалова О. М. Педагогічні умови формування основ образотворчої діяльності у дошкільників із синдромом Дауна : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03; НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. К., 2014. 20 с.
71. Покращення мови у дітей із синдромом Дауна. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zarub.info/syndrom-dauna/logopedychna-robota-z-ditmy.html>
72. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посіб. / Тарасун В. В. – 2-е вид. – К. : Слово, 2011. – 392 с.
73. Тертична Н. А., Дорохіна А. О. Розвиток комунікативних навичок у дітей із синдромом Дауна в умовах інклюзивної освіти в дошкільних навчальних закладах. Психол. перспективи. 2012. Вип. 20. С. 251–260.
74. Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень / В. В. Тищенко // Збірник наукових праць Кам'янець-

Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна. – Т. 2. – Вип. 23. – Кам'янець-Подільський :

75. Медобори, 2013. – С. 396–405.
76. Тищенко В. В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення / В. В. Тищенко // Теорія і практика сучасної логопедії : зб. наук. пр. – К. : Актуальна освіта, 2007. – Вип. 4. – С. 3–18.
77. Тищенко В. В. Класифікації порушень мовленнєвого розвитку: сучасний стан, протиріччя та шляхи їх усунення / В. В. Тищенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2016. – Вип. 29. – С. 112-118
78. Тищенко В. В. Фонематичні процеси в онтогенезі дитячого мовлення та методика діагностики їх порушень: метод. рекомен. / Тищенко В. В. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 22 с.
79. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Людмила Іванівна Трофименко – К., 2004. – 20 с.
80. Чередніченко Н. В. Діагностика лінгвістичних здібностей у молодших школярів із порушеннями мовлення при опануванні ними фонетико-графічних умінь та навичок / Н. В. Чередніченко,
81. О. С. Пелешенко // Логопедія. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2013 – № 4. – С. 75–86.
82. Чередніченко Н. В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) : навч.-метод. посіб. / Чередніченко Н. В. – К. : Видавничий дім «Слово». – 208 с.
83. Чередніченко Н. В. Типи та механізми дисграфічних помилок у писемному мовленні молодших школярів / Чередніченко Н. В. // Логопедія. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2012. – № 2. – С. 94–102.
84. Чередніченко Н. В. Формування навичок грамотного письма у дітей із важкими вадами мовлення в умовах корекційного навчання : дис. ... канд.

пед. наук : 13.00.03 / Наталія Володимирівна Чередніченко. – К., 1999. – 190 с.

85. Чередніченко Н. В. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання: навч.-метод. посіб. / Н. В. Чередніченко, Д. М. Горбачова. – К.: ДІА, 2016. – 212 с.
86. Шеремет М. К. Проблеми та перспективи спеціальної освіти / М. К. Шеремет // Вісник Української асоціації корекційних педагогів. – 2007. – № 1. – С. 14–16.
87. Що таке синдром Дауна? Електронний ресурс. Режим доступу: <https://vemakids.com.ua/ua/education-center/syndrom-dauna>
88. Folkins J. W. Speech production / J. W. Folkins, D. P. Kuehn // Speech, Language and Hearing. – Philadelphia : WB Saunders, 2017. – Vol. 1. Normal processes. – P. 246–285.
89. Joanisse M. F., Seidenberg M. S. Phonology and syntax in specific language impairment: evidence from a connectionist model / M. F. Joanisse, M. S. Seidenberg // Brain and Language. – 2003. – № 86. – P. 40–56.